

UZMAK GENITIVA IZRAVNOGA OBJEKTA

Jasna VINCE, Zagreb

1. Poznato je da je u hrvatskome, kao i u mnogim drugim jezicima, među njima i u hrvatskome crkvenoslavenskome, objekt prijelaznoga glagola u akuzativu te da je nominativ padež subjekta. Za razliku od takvih, nominativno-akuzativnih jezika, ergativni razlikuju ergativ – padež subjekta prijelaznoga glagola – od padeža subjekta neprijelaznoga, ali tako da je ovaj posljednji – apsolutiv – istodobno i padež izravnoga objekta. Dok se, dakle, u nominativno-akuzativnim jezicima akuzativ, član kojemu je (u običnim okolnostima) svojstven najmanji mogući stupanj djelatnosti, izdvaja iz ostalih (udruženih u nominativu) kao obilježeni padež, u ergativnima je obilježen onaj najdjelatniji – ergativ, a preostala su se dva stopila u apsolutivu. Stvar postaje zamršenija onda kada se u istom jeziku padeži pridružuju na oba spomenuta načina. Ipak, to se zbiva sustavno (ORR 1989: 12).

U odnosu subjekt (nominativ) : objekt (akuzativ) akuzativ je u hrvatskome crkvenoslavenskome, kako se vidi, obilježeni član: izravni se objekt u akuzativu u pravilu uvijek dade preoblikovati u subjekt u nominativu, a obrnuto ne vrijedi. Da je nominativ «gramatičkiji» od akuzativa vidi se po tome što samo potonji nastupa i u adverbijalnoj, a ne samo u gramatičkoj ulozi. Nominativ k tome, za razliku od akuzativa, ne dolazi u prijedložnim izrazima.¹

Izravni se objekt određuje negativno: on je dopuna glagolu koji ne zahtijeva poseban padež. Takav se glagol naziva prijelaznim. Budući da svaka imenska skupina mora imati padež, on se takvoj skupini pridružuje *by default*. Tipičan je *default* padež, uz nominativ, upravo akuzativ objekta (BABBY 1986: 180).²

U jezicima sa slabo razvijenim sustavom morfoloških padeža naziv za neobilježeni padež objekta (tj. akuzativ) ponekad se proteže i na jedini padež objekta (BLOOMFIELD 1933: 256), a može mu se pridodati i kakva odredba, npr. «opšti zavisni padež» (IVIĆ 1988: 68). Drugi pak razlikuju akuzativ: padež

¹ Sporni slučajevi poput ruskoga *poiti v gosti* opisuju se različito: kao nominativ, kao akuzativ (bez oznake živosti), pa čak i kao zaseban, tzv. «uključni padež» (ZALIZNJAK 1967, ROTHSTEIN 1977, MEL'ČUK 1979, CHVANY 1986).

² «Der eigentliche Rektionskasus ist der Akkusativ. Er sagt das durch die verbale Handlung/Tätigkeit 'Betroffenwerden' am abstraktesten, grammatisch am deutlichsten aus» (VEČERKA 1993: 248).

izravnoga objekta od objektivna: padeža objekta (BRECHT-LEVINE 1986: 23). Posljednji je dosegom širi i stoga značenjem siromašniji od prvoga.

Ima napokon jezika u kojima se i sam izravni objekt izražava više nego jednim padežom: u HCS jeziku, na primjer, akuzativom i genitivom. U skupinu padeža izravnoga objekta ulazi još i partitiv, koji objektu (a u nekim jezicima i subjektu) pridaje takve značenjske tančine kao što su djelomičnost, neodređenost, i njima srodne (DEZSŐ 1985: 91, MEL'ČUK 1986: 72).³

2. Ivšićeva odredba genitiva i akuzativa dobro pogađa odnos između tih dvaju padeža u ulozi izravnoga objekta: «U genitivu stoji imenica ako se glagolski pojam ne proteže na cio opseg i sadržaj imenskoga pojma, nego se imenski pojam pomišlja kao sfera koje se radnja dotiče (uspor. npr.: *pijem vòdē*) ... U akuzativu dolazi imenski pojam na koji glagolski pojam smjera, koji glagolski pojam najbliže i, obično, svega zahvaća» (IVŠIĆ 1970: 354). Takvom formulacijom autor dopušta da se i onaj imenski pojam koji nije sav zahvaćen glagolskom radnjom izrazi akuzativom. Djelomična je zahvaćenost radnjom, dakle, prirodna okolina za pojavu (partitivnoga) genitiva.

Znatno je područje preklapanja genitiva i akuzativa područje objekta zanijekanoga glagola. Mnogi istraživači ističu partitivnu narav takva objekta, nekima je nijekanje bliže ablativnomu značenju,⁴ a ima i onih koji dvama obilježjima: partitivnosti i zanijekanosti nalaze zajednički nazivnik (DEZSŐ 1982: 91).

Sintaktičku skupinu valja promatrati kao cjelinu (GORTAN-PREMK 1971: 9). Ako razlog za pojavu genitiva kao izravnoga objekta ne leži u samome objektu, zaključujemo da ima nešto izvan njega što potiče uporabu toga padeža. Genitiv izravnoga objekta ne mora biti znak obilježenosti objekta, nego glagola koji njime upravlja. Široko shvaćenoj partitivnosti objekta na razini predikata odgovara nizak stupanj djelatnosti.⁵ U prethodnom je odjeljku već istaknuto da se objekt zanijekanoga glagola vlada kao izravni objekt djelomično zahvaćen glagolskom radnjom. U ovom se razmatraju glagoli koji se zahvaljujući svojim leksičkim značajkama odnose prema svim ostalim glagolima jednako kao što se zanijekani glagol odnosi prema nezanijekanomu. Mnogi istraživači i u takvim objektima, slično kao i u zanijekanima, pronalaze značajke partitivnosti: «Kao partitivno može se shvatiti i značenje genitiva uz perceptivne glagole» (MENAC 1979: 75), a oni «izriču opažanje, osjećanje ili drugi osobno zauzet odnos» (KATIČIĆ 1986: 120). U hrvatskome su ti glagoli u običnim okolnostima izgubili genitivnu rekciju, ali su je sačuvali kao stilsko sredstvo, pa se uz njih «i osobna imena

³ Po nekima i instrumental može obnašati ulogu izravnoga objekta (VEČERKA 1993: 266, FOWLER 1996: 540).

⁴ O tome v. MENAC 1977: 252, bilj. 1 i 2.

⁵ «A non-total object or the object of a predicate with a lower degree of action requires the Partitive Genitive in Balto-Finnic, Baltic and Slavic languages» (DEZSŐ 1985: 97).

moгу pomišljati kao da znače neku tvar od koje se u direktnom objektu uzima samo neka količina» (95).⁶

Ivšić u zasebne skupine svrstava glagole «koji znače kakvo tjelesno ili duševno opažanje kao *čuti, vidjeti, sjećati se* i dr.» (IVŠIĆ 1970: 358) i one «koji kazuju kakvu težnju za čim ... *željeti, moliti, tražiti, pitati, iskati, čekati* i dr.» (359). Opisujući čimbenike koji pogoduju pasivizaciji Fowler ih dijeli prema tome tiču li se imenske skupine ili glagola (FOWLER 1996: 532). U glagola koji ne podliježu pasivizaciji vjerojatniji je i objekt u genitivu. To su statični glagoli. Dinamičnim je pak glagolima svojstven visok stupanj prijelaznosti, a on uključuje akuzativni objekt i mogućnost pasivnoga izričaja. Zato se i u drugih autora obilježene skupine glagola: «perception-emotion, existence-possession» (upravo: statični glagoli) izdvajaju iz skupine dinamičnih, nazvanih «general transitive» (TIMBERLAKE 1986: 356). Činjenica da podjelu glagola na statične i dinamične poznaju i gramatike drugih jezika (usp. JACOBS 1995: 164-165; 206-207) pridaje tim glagolskim obilježjima značaj jezičnih univerzalija.

Znamo da je i supin čimbenik koji u staroslavenskom jeziku traži genitiv izravnoga objekta (VEČERKA 1963: 210). Ako se i ne može sa sigurnošću utvrditi zašto je tomu tako (IVŠIĆ 1970: 361, VEČERKA 1993: 255), ostaje činjenica da je i njegov objekt podložan zamjeni genitiva akuzativom, jednako kao i u ostalih navedenih izravnih objekata u genitivu.

Razmotrit ćemo te raznolike, a ipak srodne okolnosti pod kojima genitiv u izravnom objektu uzmiče pred akuzativom, i to u dva sustava: hrvatskome crkvenoslavenskome (HCS) i starohrvatskome (SH).⁷

3. Za imenske skupine koje po svojstvu obosobljenosti (individualiziranosti) premašuju druge vrijedi pravilo da su *ceteris paribus* rjeđe zastupljene genitivom u ulozi izravnoga objekta od drugih.⁸ Teško je pronaći primjer u kojem bi različit stupanj obosobljenosti bio popraćen različitim padežima – genitivom i akuzativom – unutar iste rečenice, ali očekujemo da su gradivne i zbirne imenice prirodija okolina za izražavanje

⁶ Rečenica, popraćena primjedbom da je takva konstrukcija osobito snažno stilski obilježena kada se javlja u pisanoj književnosti, glasi: Vidi, vidi Marije.

⁷ Primjeri su iz kritičkoga izdanja Hrvojeva misala (GRABAR, NAZOR, PANTELIĆ 1973) (Hrv), odvojeni kosom crtom, a za njima, nakon znaka # slijede starohrvatski primjeri iz Lekcionara Bernardina Splićanina (BL) i Ranjinina lektionara (RL), preuzeti iz kasnijih izdanja: MARETIĆ 1885 i REŠETAR 1894.

⁸ TIMBERLAKE (1986: 356) nabraja sljedeće čimbenike obosobljenosti:

propermess: proper/common
 abstractness: concrete/abstract
 partitivity: count/mass
 animacy: animate/inanimate
 number: singular/plural
 definiteness: definite/indefinite
 negation: neutral/emphatic negation
 focus: topicalized/neutral
 modification: modified/unmodified.

partitivnoga značenja od brojivih,⁹ a to vrijedi i za odnos između apstraktnoga i konkretnoga, zatim između neživoga i živoga te između općega i vlastitoga. Kao što je akuzativ vjerojatniji za što brojivo, konkretno, živo nego za gradivno, apstraktno, neživo, tako će i vlastito ime rjeđe dolaziti u genitivu od opće imenice.¹⁰ Genitiv se ipak ne proteže samo na gradivne ili apstraktne imenice. Njegovo pojavljivanje dopire do samoga suprotnoga pola na crti rastuće obosobljenosti, kako to pokazuje primjer s osobnim imenom u genitivu, čak i u hrvatskome (v. bilj. 6)¹¹. Razumije se da je genitiv direktnoga objekta to snažnije obilježen što mu je pojava manje očekivana s obzirom na mjesto što ga imenska skupina zauzima na ljestvici obosobljenosti.

O padežu objekta uz zanimljive glagole Ivšić kaže i ovo: «U hrvsrp. jeziku ostaju obično u akuzativu zamjenice: *ovo, ono, to, što*» (IVŠIĆ 1970: 360). Drugi autor to isto tvrdi o zamjenicama *nič što(že), to(žde), se, je* u staroslavenskome (VEČERKA 1993: 253). Evo rečenice u kojoj se upravo *zamjenica uopćena značenja* (MENAC 1979: 69) u *Hrv (ništože)* svojim padežom (tj. akuzativom) ne uklapa među ostale objekte, sve redom u genitivu¹² (*očiju svoeju, ženi, zla, imeniê, lihvi*):

Ez 18,6...8 *očiju svoeju ne vzdvignet'...ženi iskrnnago svoego ne vrêdit'...i č(lovê)ku zla ne stvorit'...silom' ništože vzamet...v lih'vu imeniê ne podast i lihvi ne primet'# oči svoji ne bude uzdzati...i žene iskrnêga svoga ne poželi...i človika ne bude žalostiti...po sili ništar ne vazme...na uzuru ne zajme i odveće ne vazme / oči svoje ne podvigne...i ženu iskrnêga ne poželije...i človjeka da ne ožalosti...silom ništor ne uzme...na orzuru ne budeš uzimati, i odveće ne uzmi*

Isto vrijedi za Ex 20,17 u *RL* (usp. akuzativ *ništor* prema genitivu ostalih objekata):

⁹ S partitivnim se genitivom – ovaj put u množini – susrećemo i onda kada se od množine predmeta uzima određen broj jedinki:

Ex 16,3...4 *êdihom' hlêbi...az' odaždu vam' hlêbi s n(e)b(e)se / êdihom' hlêb'...az' odaždu vam' hlêbi s n(e)b(e)se / êdihom' kruha...az' odaždu vam' hlêbi s n(e)b(e)se # jidihomo kruh...hoću dažjiti kruh s neba / 0*

I 6,5...11 *čim' kupim' hlêb'...i priêt' i(su)s' hlêbi / čim' kupim' hlêb'...i priêt' i(su)s' hlêb' / čim' kupim' hlêba...i priêt' i(su)s' hlêb' # kadî čemo kupiti kruha...vazamši tada Isus hlibe / gdje kupimo kruha...uze Jezus kruh*

U našim primjerima nije, međutim, uvijek jasno što signalizira pojedini oblik, jer se u HCS ista imenica: *hlêb'* rabi čas kao brojiva, čas kao gradivna. Dok je, naime, *hlêba* siguran genitiv jednine gradivne imenice, a *hlêbi* akuzativ množine brojive, *hlêb'* – kao i *kruh* u *RL* – možemo «proglasiti» kako genitivom množine, tako i akuzativom jednine. U maksimalnom je sustavu razlika između gradivne i brojive imenice ostvarena na leksičkom planu: *kruh'*: *hlêb'* (usp. Ex 16,3...4 u *Hrv: kruha/ hlêbi* i I 6,5...11 u *BL: kruha/hlibe*). Tako je i u suvremenome hrvatskome.

¹⁰ SELF/ FIGURE i OTHER/GROUND dva su suprotna pola na ljestvici obilježja koju je ponudila JANDA 1996: 326. Taj sklop čimbenika «poakuzativljenja» RESTAN 1960: 96 obrađuje pod naslovom *Concrete, Definite Nouns*. O posljednjem će biti riječi malo dalje.

¹¹ S druge strane, i same gradivne imenice mogu biti i u akuzativu, a ne samo u genitivu. U njih se partitivnost dade izraziti i prijedložnim izrazom *ot + G*. Evo i primjera s akuzativom, genitivom i prijedložnim izrazom u istoj perikopi, različito združenima u svakoj inačici:

I 4,13...14 *iže p'et' ot vodi se...iže p'et' ot vodi juže az' dam' / ki p'et' ot vodi sie...ki p'et' vodu ku ê dam' # ki bude piti ove vode...on, ki bude piti vode, ku mu ja dam / koji će pit ovu vodu...(ki) pije od vode, koju ja dam.*

¹² U *Ročkom misalu* te u *Vatikanskom Borg. Illirico 4* i na tom je mjestu genitiv: *ničesože*.

Ex 20,17 *ni vželiteši veći iskr'n'noga tvoega ni pohočeši ženi ego ni r(a)ba ego ni rabine ego ni vola ni osla ego ni vsih ka sut'ego # ne pohlepi blaga ni stana iskrńega tvoga; ne poželi žene negove, ne poželi slugu negova, ne poželi rabe negove, ne poželi vola ni poslenika ni nijedne stvari negove / ne požudi od kuće iskrńega tvoga, ni poželi žene negove ni djetića, ni djevojke, ni vola, ni poslenika, ni ništor, što negovo jest*

Posljednji nam primjer otkriva još jedan čimbenik obosobljenosti (koji Timberlake ne navodi): *muški rod*. Njime se objašnjava smjenjivanje akuzativa i genitiva u imenica iste paradigme: *sluga, žena, raba* (usp. *Asg. slugu negova* prema *Gsg. žene negove, rabe negove* u *BL*), ali i sama pripadnost toj paradigmi – koja se odlikuje morfološkom obosobljenosti (TIMBERLAKE 1986: 353)¹³ – «poništava» katkada genitiv, što dokazuje inačica iz *Hrv (zla : klevetu)* u sljedećem primjeru:

1P 3,9 *ne vzdajuće zla za zlo ni klevetu za klevetu # ne odvrćajući zlom za zlo ni kletvu za kletvu / ne vraćajući zlo za zlo ali prokletje za prokletje*

Promotrimo još jedanput odlomak Ez 18,6..8. Akuzativ u imenskoj skupini *oči svoji* u *BL* nije neočekivan kada se zna da je referent njome *jednoznačno određen*.¹⁴ To je ona ista okolina koja u engleskome nalaže uporabu određenoga člana (JACOBS 1995: 110-111).

Dosad smo uspoređivali različite imenske skupine kao izravne objekte. Obosobljenost je, međutim, kao čimbenik razdiobe akuzativa i genitiva djelatna i onda kada u toj ulozi nastupa ista imenica. Tako je pojava akuzativa – u istim okolnostima – vjerojatnija u jednini (i dvojini) nego u množini.

Imenica može biti obosobljena i na druge načine. Kada je modificirana, sužen joj je prostor mogućih odnosnica. Isti se učinak postiže ako je objekt istrgnut iz svojega uobičajenoga položaja i tematiziran, stavljen na početak rečenice – mjesto predviđeno za ono poznato, dakle neobavijesno, a time i ne-neodređeno (usp. VINCE 2005: 430).¹⁵ Na ljestvici obosobljenosti objekt je smješten više ako je poseban (specifičan)

¹³ «The distinction between nominative and accusative forms is then a morphological analogue to the semantic parameter of individuation; the more explicitly a noun is characterized – either on the semantic or morphological level – the less appropriate it is as a context for the genitive of negation» TIMBERLAKE 1986: 353). Usp. zaglavak *Nouns Ending in -a, -ja* (RESTAN 1960: 95).

¹⁴ Usp. sklop odrednica u RESTAN 1960: 96-97: *Nouns denoting persons; Collective nouns; Parts of the human body; Clothes; Other commonplace words denoting concrete things; Proper nouns.*

¹⁵ RESTAN (1960) tvrdi kako za njegov (ruski) korpus inverzija nije značajna. TIMBERLAKE (1986: 343) taj isti čimbenik obrađuje pod nazivom TOPICALIZED (prema NEUTRAL): «An object which is topicalized and expressed in sentence-initial position is contextually and syntactically individuated. It is less likely to occur in the genitive than an object which is in normal object position». Učinak inverzije/tematizacije na individualizaciju pojačava se sljedećim «strategijama»: udvajanjem objekta, promjenom padeža «najave» izravnoga objekta i pasivizacijom. O tome usp. VINCE MARINAC 1997. i VINCE 2005.

a ne opći (generički), zatim ako je određen, a ne neodređen. Lijepo se to razabire iz sljedećega primjera, u kojem je smjena genitiva i akuzativa (*solī : sol'*) u službi izricanja opreke neodređeno / određeno:

4Reg 2,20-21 *prinesite mi vodočrēp' nov' i tu vsiplite soli i abie prinesu emu ča povelī i izide elisēi na ishod' vodi i v'vrže tu sol' # 0 # 0*

Na zamjenu genitiva akuzativom objekt je «otporniji» ako je naglašeno partitivan ili naglašeno zanižkan (RESTAN 1960: 101; TIMBERLAKE 1986: 343; MENAC 1989: 75). Ovim posljednjim (usp. veznik *ni*) možemo protumačiti nizanje akuzativa i genitiva (*dan ni časa*) u *RL* u Mt 25,13.

Mt 25,13 *ne viste dne ni časa # ne znate dne ni vrīmena / ne znate dan ni časa*

Zanimljiva je i dinamika gubljenja genitiva uz (iskonski) supin. Dok je, naime, u starohrvatskome genitiv posve nestao (*ča, trst* i *što, trst*), a u *Vatikanskom Borg. Illirico 4* ostao nedirnut, u *Hrvojevu misalu* čitamo *česo : trst'*. Po svemu sudeći, genitiv se bolje čuva uz «jaki» supin, tj. tamo gdje nije pokidana veza s glagolom kretanja, koji uz supin (*tu, doduše, već zamijenjen infinitivom*) «traži» i genitiv.¹⁶

Mt 11,7...8...9 *česo izidoste vidēti tr'sti li vētrom' kolēbaemi da česo izidoste vidēti / česo izidoste viditi trst' li vētrom' kolibaemu da česo izidoste viditi # ča ste izašli...viditi? Trst li, kom vitar gibļe? Da ča ste izašli viditi? / što ste izllezli ...vidjeti? trst li vjetrom koljebajući? Da što izidoste vidjeti?*

Iz rečenica koje slijede razvidno je da se akuzativu otvara put ukoliko je «zračenje» glagolske genitivne rekcije bilo iz kojega razloga oslabljeno. Promotrimo prvo isto sinoptičko mjesto u trima *Mukama*:

Mt 27,58 *prosi tēla i(su)sova / isprosi t(ē)lo i(su)s(o)vo # isprosi tilo Isusovo /*

¹⁶ Od šest mogućnosti povezivanja triju tipova glagolskih oblika (treći je finitni oblik: da + 3. l. prezenta) s dvama padežima u mojem su korpusu zastupljene četiri: supin + G (usp. I 21,3 *idu rib' lovit'* u hrvatskoglagoljskim misalima); infinitiv + G, infinitiv + A, finitni oblik + A. O spoju supina i akuzativa u staroslavenskome izvješćuje VEČERKA 1993: 255, a uzrok genitivnomu obliku uz finitni oblik u primjeru koji slijedi nećemo tražiti u (izgubljenom) supinu.

Mt 22,11 *vnide...vidēti vzležečih' / vnide... da vidit' sidečee # ulize...da vidī sidečih / uljeze...da vidī sjedeče*
Prijetimo li se da u povijesti slavenskih jezika istodobno sa slabljenjem genitivne rekcije teče i proces unošenja genitivnoga oblika u sintaktički akuzativ, oblik *vzležečih'* u *Vatikanskom Borg. Illirico 4* – spomeniku koji razmjerno dobro čuva arhaične jezične crte, pa tako i genitiv uz supin (*tu* već zamijenjen infinitivom) – za nas će biti (sintaktički) genitiv, a *sidečih* u *RL* opisujemo kao akuzativ sinkretičan s genitivom. I na našu su građu, dakle, primjenjive riječi koje se odnose na ruski: «It is quite possible that the genitive forms in the examples cited above represented genitive rection for the original author of the passages in question, but genitive-accusative for later copyist» (KLENIN 1983: 93).

*prosi tijelo Isusovo*Mc 15,53 *prosi t(ě)la i(su)s(o)va # uprosi tilo Isusovo / prosi tijelo Isusovo*L 23, 52 *isprosi tělo i(su)s(o)vo # isprosi tilo Isusovo / prosi tijelo Isusovo*

Glagol pripada skupini statičnih glagola – dakle onih uz koje može doći objekt u genitivu – ali taj se padež u našim rečenicama, opet prema očekivanju, izmjenjuje s akuzativom. Iz primjera se jasno razabire da je njihova razdioba pretkažljiva: gubljenju genitivne rekcije uspješnije se opiru oni glagoli u HCS – u starohrvatskome se genitiv već sasvim povukao pred akuzativom – kojima nije dodan prefiks koji bi ih učinio svršenima. Potkrepljuje to i primjedba o jednom drugom glagolskom paru u staroslavenskome.¹⁷ Glagoli suprotstavljeni po vidu mogu dakle upravljati različitim padežima. To se objašnjava ovako: dok je radnjom glagola svršenoga vida objekt obuhvaćen u vremenskoj cjelini, nesvršeni vid postavlja težište na trajanje, koje je slijed vremenskih odsječaka. Nesvršenost nam se tako pokazuje kao vid partitivnosti.

Ako je glagolski vid gramatička kategorija, onda oba člana suprotstavljena po svršenosti/nesvršenosti pripadaju zapravo jednomu glagolu. Takav je opis gospodarniji od onoga koji umnaža leksičke jedinice, ali njime prihvaćamo različitu rekciju za glagole s istim korijenom. Želimo li to izbjeći, reći ćemo ipak da su to dva glagola, a ne parnjaci od kojih jedan zahtijeva genitiv, a drugi akuzativ. Uostalom, i u rječnicima ih nalazimo pod zasebnim natuknicama, a ni njihovi prefiksi i sufiksi nisu pretkažljivi. Mogućnost daljnje tvorbe nesvršenoga glagola od svršenoga ide u prilog takvu pogledu.

Ako se i uteknemo opisu po kojem su parovi po vidu različiti glagoli, ostaju primjeri koji se nikako ne daju «rječnički» riješiti. Oni pokazuju da je rekcija istoga glagola katkada ipak ovisna o glagolskom obliku.¹⁸ U literaturi se ističe da je uz zanijekane gerunde i participe akuzativ znatno rjeđi nego uz finitni glagolski oblik (RESTAN 1960: 100). Ta se zakonitost potvrđuje na našim crkvenoslavenskim inačicama (*duše svoee* : *dušu svoju*) primjera I 12,25:

I 12,25 *nenavidei d(u)še svoee / ki nenavidit' d(u)šu svoju # ki nenavidi dušu svoju / tko nenavidi dušu svoju*

Opisujući padeže izravnoga objekta u niječnim rečenicama istraživači napominju: «Genitiv dolazi i uz infinitiv koji pripada kojemu zanijekanomu glagolu» (IVŠIĆ

¹⁷ «Glagoly NEDOIMĚTI I NENAVIDĚTI takže upravljajut roditel'nym padežom v silu prisuščego im otricatel'nogo značenija (...). Odnako, glagol VZNENAVIDĚTI sočetaetsja, kak pravilo, s vinitel'nym; s roditel'nym mne izvesten liš' odin primer» (VEČERKA 1963: 204-205). Primjedbu da je svršeni glagolski vid promotor zamjene genitiva akuzativom, i to u zanijekanim rečenicama, nalazimo i u RESTAN 1960: 100; usp. i odrednicu PERFECTIVE/IMPERFECTIVE (TIMBERLAKE 1986: 347).

¹⁸ Usp. RESTAN 1960: 100. Zato će pravilo, izrečeno riječima: «U kojem će padežu ili u kakvu prijedložnom izrazu biti objekt, ne ovisi o tome u kojem je glagol obliku nego o tome k o j i je glagol izabran u rečenici» (BARIĆ et al. 1979: 347) vrijediti samo za sustave u kojima ravnoteža nije poremećena ili je ponovno uspostavljena.

1970: 368).¹⁹ Ipak, on je u toj okolini rjeđi, a evo i zašto: «Akuzativ obično znači oslabljeno negiranje. Upotrebljava se: (...) kad negirani pomoćni glagol ima uza se infinitiv prelaznog glagola» (MENAC 1977: 242; 244). Drugim riječima: «The scope of negation is (...) primarily the finite predicate and only secondarily the infinitive plus object» (TIMBERLAKE 1986: 346). Taj čimbenik slabljenja genitivne rekcije (kada infinitivu prethodi zanijekani pomoćni glagol ili zanijekani glagolski izraz) opisuje se i pod naslovom *Indirect Negation* (RESTAN 1960: 94). Promotrimo primjere iz HCS i starohrvatskoga:

- I 1,27 *komu nisam' ê dostoên' otrêšiti remene sapog' ego # koemu nisam dostojan ja uvlake od postolov odvezati / komu ja nijesam dostojan, da odriješu remik*
- I 3,2 *nigdore bo moret' zn(a)m(e)ni sih' tvoriti ka ti tvoriši # niktore ne more činiti ta zlamenja, ka ti činiš / niktore stanovito ne more ovaj zlamenja činiti, koja ti činiš*
- Mt 1,19 *ne hotê obličiti ee da hoti otai pustiti ju # ne htiše nu propovidati, da hotiše ju otajno pustiti / ne hotijaše nu dovesti, hotijaše ju skroveno pustiti nu*

U svim tim primjerima s oslabljenim nijekanjem genitiv je u HCS još uvijek živ: *ne biti* adj. + inf., *moći* + inf., *hotêti* + inf.). Nama je još važnija potvrda I 1,27 u *RL*. Ona pokazuje da se umjesto infinitivom «oslabljeno nijekanje» dade izraziti i finitnim oblikom. Takav je oblik, uz koji također može doći genitiv, opisni infinitiv (IVŠIĆ 1970: 368). Iako je i u Timberlakeovu opisu i u onom Antice Menac kao uzrok pojavi akuzativa naveden infinitiv, stanje u (staro)hrvatskome dokazuje da na odabir akuzativa ne utječe taj oblik, nego činjenica da je on u funkciji posrednoga (a time i oslabljenoga) nijekanja. Uz zanijekani je glagol ili glagolski izraz, štoviše, akuzativ vjerojatniji ako je prijelazni glagol koji otvara mjesto izravnomu objektu izražen finitnim oblikom (tj. «opisnim infinitivom») nego ako je u (pravom) infinitivu; usp. I 1,27 u primorskim lekcionarima. To je u skladu sa zapažanjem uz primjer I 12,25 prema kojem je uzmak infinitivnoga oblika (participa) pred finitnim popraćen zamjenom genitiva akuzativom.

Progovorit ćemo na kraju o čimbeniku koji se po svojoj naravi izdvaja iz svih ostalih jer nadilazi smjenjivanje genitiva i akuzativa. Izravni objekt, kako smo vidjeli, ne trpi genitiva ako ovaj nije opravdan kojim od formalnih ili semantičkih čimbenika.²⁰ Neke se pojave genitiva u ulozu izravnoga objekta osjećaju kao pomak od neutralnoga stila: izričaj koji je u genitivu, iako bi na njegovu mjestu običniji bio

¹⁹ Slično, ali iscrpnije, VEČERKA 1993: 251.

²⁰ Jedan je od njih zanijekani glagol, kao u netom dovršenoj rečenici. Pišući ju, i sama sam se kolebala između genitiva genitiva, primjerena brižljivijemu stilu, i akuzativa *genitiv*.

akuzativ, u suvremenom se hrvatskom književnom jeziku doživljava ili kao pučki i razgovorni ili kao prežitek starinskoga, uzvišena, birana, pa onda i knjiškoga stila, ili se pak prepoznaje kao izraz autorove nakane da izazove osobit dojam (KATIČIĆ 1986: 120).

Izvorni govornik hrvatskoga lako prepoznaje stilski obilježen genitiv jer bi mu na njegovu mjestu običniji bio akuzativ. Teže je suditi o stilskim vrednotama jezika koji su nam se sačuvali samo u pisanoj obliku. Ipak, usporedba različitih kodeksa ili čak različitih dijelova pojedinoga od njih nedvojbeno svjedoči o tome da je u HCS jeziku genitiv kao izravni objekt pokazatelj starine, a akuzativ novine. Pitanje je samo koji od dvaju padeža u konkretnom slučaju «proglasiti» stilski neutralnim: je li genitivna rekcija još uvijek obična, a akuzativna tek «neuhodana» inovacija, ili se, naprotiv, neobilježenu akuzativu suprotstavlja «starinom natopljen» genitiv? Istraživaču mrtvoga jezika nedostaje intuicija izvornoga govornika koja bi mu pomogla da pronikne u njegove stilske zakonitosti.²¹

Odabrani primjeri – a mogli bismo ih navesti još – pokazali su i to da do kolebanja između (starijega) genitiva i (novijega) akuzativa dolazi ne samo kada naša četiri misala – s njihovim često proturječnim podacima – promatramo kao predstavnike jedinstvenoga korpusa, nego i unutar pojedinoga kodeksa, kao i to da je genitivna rekcija mnogo bolje zastupljena u HCS nego u starohrvatskom jeziku.

LITERATURA

- BABBY, L. H. 1986. The Locus of Case Assignment and the Direction of Percolation: Case Theory and Russian. R. D. Brecht & J. S. Levine (eds.). *Case in Slavic*. Columbus, Ohio: Slavica Publishers, 170-219.
- BARIĆ, E., M. LONČARIĆ, D. MALIĆ, S. PAVEŠIĆ, M. PETI, V. ZEČEVIĆ, M. ZNIKA. 1979. *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- BLOOMFIELD, L. 1933. *Language*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- BRECHT, R. D. & J. S. LEVINE. 1986. Case and Meaning. R. D. Brecht & J. S. Levine (eds.). *Case in Slavic*. Columbus, Ohio: Slavica Publishers, 17-34.
- CHVANY, C. V. 1986. Jakobson's Fourth and Fifth Dimensions: On Reconciling the Cube Model of Case Meanings with the Two-Dimensional Matrices for Case Forms. R. D. Brecht & J. S. Levine (eds.). *Case in Slavic*. Columbus, Ohio: Slavica Publishers, 107-129.

²¹ Uostalom, hrvatskokrvenoslavenski i nije govorni, nego pisani, ponajprije liturgijski jezik. Činjenica da se tekstovi njime pisani i čitaju naglas, pa i govore naizust, nimalo ne mijenja njegovu «knjišku» narav.

- DEZSŐ, L. 1982. *Typological Studies in Old Serbo-Croatian Syntax*. Köln: Böhlau Verlag.
- DEZSŐ, L. 1985. Typological Problems of Case Systems in Slavic and Finno-Ugric Languages. *IJSLP* 31-32: 89-99.
- FOWLER, G. 1996. Oblique Passivization in Russian. *Slavic and East European Journal* 40: 519-545.
- GORTAN-PREMK, D. 1971. *Akuzativne sintagme bez predloga u srpskohrvatskom jeziku*. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik.
- GRABAR, B., A. NAZOR, M. PANTELIĆ. 1973. *Hrvatskoglagoljski misal Hrvoja Vukčića Hrvatinića: Transkripcija i komentar*. Zagreb-Ljubljana-Graz: Staroslavenski institut «Svetozar Ritig», Mladinska knjiga i Akademische Druck- und Verlagsanstalt.
- IVIĆ, P. 1988. Štokavsko narječje. D. Brozović, P. Ivić, *Jezik, srpskohrvatski, hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
- IVŠIĆ, S. 1970. *Slavenska poredbena gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- JACOBS, R. A. 1995. *English Syntax: A Grammar for English Language Professionals*. Oxford University Press.
- JANDA, L. 1996. Figure, Ground and Animacy in Slavic Declension. *Slavic and East European Journal* 40: 325-355.
- KATIČIĆ, R. 1986. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika: Nacrt za gramatiku*. Zagreb: JAZU-Globus.
- KLENIN, E. 1983. *Animacy in Russian: A New Interpretation*. Columbus, Ohio: Slavica Publishers.
- MARETIĆ, T. 1885. *Lekcionarij Bernardina Splječanina po prvom izdanju od god. 1495*. Zagreb: JAZU.
- MEL'ČUK, I. 1979. O padeže suščestvitel'nogo v ruskoj konstrukcii tipa „idti v soldaty“. *Svantevit* 5: 5-28.
- MEL'ČUK, I. 1986. Toward a Definition of Case. R. D. Brecht & C. V. Chvany (eds.). *Case in Slavic*. Columbus, Ohio: Slavica Publishers, 35-85.
- MENAC, A. 1977. Iz problematike suodnosa negacije i objektnog padeža u suvremenom ruskom jeziku. F. Jakopin (ur.) *Nahtigalov zbornik*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.
- MENAC, A. 1979. Slavenski genitiv u suvremenom hrvatskom književnom jeziku. *Jezik* 26: 65-75.
- MENAC, A. 1989. Upotreba i značenja padeža bez prijedloga u suvremenom ruskom i hrvatskom književnom jeziku. *Rad JAZU* 427: 71-126.
- ORR, R. 1989. A Russo-Goidelic Syntactic Parallel : u nego svoja izba postavljena/tá déanta agam. *General Linguistics* 29: 1-21.

- RESTAN, P. 1960. The Objective Case in Negative Clauses in Russian. *Scando-Slavica* 6: 92-112.
- REŠETAR, M. 1894. *Zadarski i Račinin lekcionar*. Zagreb: JAZU.
- ROTHSTEIN, R. A. 1977. A Note on Grammatical Metonymy in Russian. *Folia Slavica* 1: 96-110.
- TIMBERLAKE, A. 1986. Hierarchies in the Genitive of Negation. R. D. Brecht & J. S. Levine (eds.). *Case in Slavic*. Columbus, Ohio: Slavica Publishers, 338-360.
- VEČERKA, R. 1963. Sintaksis bespredložnogo roditel'nogo padeža v staroslavjanskom jazyke. J. Kurc (ur.). *Issledovanija po sintaksisu staroslavjanskogo jazyka*. Praga: Izdatel'stvo Čehoslovackoj akademii nauk.
- VEČERKA, R. 1993. *Altkirchenslavische (Altbulgarische) Syntax: II. Die innere Satzstruktur*. Freiburg i. B.: U. W. Weiher.
- VINCE, J. 2005. Izravni objekt kao tema. S. Damjanović. *Drugi Hercigonjin zbornik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 429-434.
- VINCE MARINAC, J. 1997. Neslaganje u padežu između direktnoga objekta i njegove «najave» u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku. S. Damjanović. *Prvi hrvatski slavistički kongres : Zbornik radova II*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 621-627.
- ZALIZNJAK, A. 1967. *Russkoe imennoe slovoizmenenie*. Moskva: Nauka.

S a ž e t a k

U članku se prikazuje uzmak genitiva u izricanju izravnoga objekta u hrvatskom crkvenoslavenskom i starohrvatskom jeziku. U nekim se okolnostima (negacija, supin, partitivnost, nizak stupanj djelatnosti) izravni objekt u slavenskim jezicima izražava genitivom. S druge strane, taj se padež u tim okolinama izmjenjuje s akuzativom. Čimbenici koji dovode do zamjene genitiva izravnoga objekta akuzativom dijele se na imenske i glagolske. Važnu ulogu igra i stilska razina.

Ključne riječi: hrvatski crkvenoslavenski, izravni objekt, obosobljenost, genitiv, akuzativ

S u m m a r y

DECLINE OF GENITIVE IN DIRECT OBJECT

In this paper the decline of genitive of direct objects in Croatian Church Slavonic and Old Croatian is discussed. Owing to formal and semantic reasons (negation, supin,

partitivity, low activity) direct object in Slavic is sometimes expressed by genitive. On the other hand, this case alternates with accusative in the same environments. The factors that give rise to accusative instead of genitive in direct objects fall into two major groups: nominal and verbal. Stylistic factors play an important role too. The author compares Croatian Church Slavonic with Old Croatian.

Key words: Croatian Church Slavonic, direct object, individuation, genitive, accusative

Izvorni znanstveni članak

Autor: Jasna Vince

Staroslavenski institut, Zagreb